

Nr 281.

Av herr **Lundstedt**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 260, med förslag till lag angående förbud mot vissa sammanslutningars verksamhet.

I Kungl. Maj:ts proposition nr 260 har framlagts förslag till lag angående förbud mot vissa sammanslutningars verksamhet. Mot detta lagförslag synas bl. a. följande anmärkningar vara befogade.

1. Lagen är avsedd såsom provisorisk och att användas blott i kritiska situationer. Detta innefattar, att exempelvis nazism och kommunism skola kunna lagligen fritt bedrivas under normala tider. En sådan ståndpunkt förbiser, att dessa partier just under normala tider utöva den verksamhet till vår demokratiska ordnings undergrävande och till diktaturens förberedande, utan vilken verksamhet några med hänsyn till dessa partier kritiska situationer icke skulle kunna uppstå. Ståndpunkten förbiser vidare, att uppskovet med dessa verksamheters stäckande till inträdet av en kritisk situation kan leda till att åtgärden omöjliggöres eller i allt fall såsom för sent vidtagen blir utan effekt. Till erfarenhetsmässig belysning av det sagda kan erinras om å ena sidan årets händelser i Norge och Holland, å andra sidan om finnarnas fullständiga enighet vid det ryska anfallet. I Finland fanns en permanent användbar lag emot bl. a. kommunismen. I Norge och Holland saknades en sådan lag emot nazismen.

2. Eftersom den föreslagna lagen blott går ut på förbud mot vissa sammanslutningar, har den helt naturligt kommit att egentligen rikta sig endast emot en *sammanslutnings* verksamhet. Det är emellertid ett faktum, att åtminstone nazistisk propaganda på skilda ställen i landet bedrivits, utan att man därvid kan tala om någon sammanslutnings verksamhet. För övrigt torde både nazistisk och kommunistisk verksamhet i betydande skala kunna etableras så, att all överbevisning omöjliggöres därom, att en viss sammanslutning varit verksam.

Med hänsyn till vad som nu sagts under 1 och 2 anmärkes att — såsom jag senare skall visa — det icke kan vara förenligt med rättsprinciperna för ett demokratiskt samhälle, att icke diktatursträvande propagandaverksamhet, vare sig den utövats av sammanslutning eller blott av enskild, motarbetas genom straffbud av allmän strafflags karaktär.

3. Bortsett från det redan sagda torde den föreslagna lagen, med vanliga tolkningsregler, sakna tillräcklig effektivitet. Hithörande landskadliga propaganda kan bedrivas, utan att vederbörande kan överbevisas om att ha »åsyftat att med våldsamma medel eller med hjälp av främmande makt om-

störta eller förändra rikets statskick» (§ 1). Parollerna kunna avpassas så, att de icke träffas av den citerade lagformuleringen. När det därefter talas om »att allvarligt skada rikets försvar eller förhållandet till främmande makt eller att allvarligt störa ordningen inom landet», så förutsätter lagen, att ett ingrepp mot verksamheten endast kan ske, därest denna »visar sig» ägnad att medföra sådana konsekvenser. Det sist citerade ordet kan möjligen tolkas på sådant sätt, att lagen icke blir användbar, förrän det har blivit för sent. Dessförinnan har det kanske icke hunnit »visa sig», att verksamheten är »ägnad att allvarligt skada etc.». När en lag använder orden »visar sig ägnad» och icke »är ägnad», torde man få räkna med att detta icke skett oavsiktligt.

4. Hur man än tolkar ordet »visar sig», synes det mig ofrånkomligt, att tillämpningen av formuleringen »ägnad att allvarligt skada . . . inom landet» alltför mycket råkar i beroende av subjektiva värderingar. Den godtycklighet, som sålunda kan komma med i spelet, kan tänkas föra oss ut på ett plan, där gränsen utsuddas mellan vad som kan anses vara demokratiskt och antidemokratiskt. Må så vara, att vi åtminstone den dag som är icke kunna betrakta den nämnda faran för godtycklighet såsom havande *praktisk* betydelse, så har demokratien dock numera tvungits till en sådan ömtålighet om sin trygghet, att den icke ens önskar tolerera några *teoretiska* risker. Man får icke förbise, att det i regeringsförslaget åtminstone delvis är fråga om en s. k. fullmaktslag. Därigenom kan godtycklighetsrisken i särskilda tider förstöras. Lagen kan tänkas under extraordinära förhållanden bliva ett vapen i en då sittande regerings hand, vilken skulle kunna utnyttja densamma, om ock icke för en statskupp, så likväl för antidemokratiska syften. Den hos vårt folk visserligen allmänt rådande demokratiska åskådningen är — också om vi bortse från de direkt diktatursträvande partierna — icke lika djupt rotad i sinnena inom alla skilda läger. Hos oss lika litet som i något annat land kan demokratien betraktas såsom en *absolut* befästad utgångspunkt. Icke heller finnas *absoluta* garantier för att icke en ursprungligen av demokratiens grundsatser helt genomsyrad statsman, berusad av sina maktmöjligheter i god tro skulle kunna frestas att tumma på vissa demokratiska fundamentalprinciper i sin självuppskattning förmenande, att han framför andra vore skickad att avgöra vad landets välfärd kräver. Detta observandum torde få anses så mycket mera motiverat, som demokratiens f. n. starka ställning inom vårt land kan tänkas bliva avsevärt försvagad genom de nervskakningar, som vårt folk kan komma att utsättas för, även om vi icke tvingas in i kriget.

Emot vad som sagts nu under 4. kan den invändningen tänkas framställd, att den föreslagna lagen dock icke gäller längre än till den 31 mars 1941. Därmed har man emellertid understrukt den svaghet i hela propositionen, som jag karakteriserade under 1. Vidare torde invändningen kunna betraktas såsom blott formell. Ty vi kunna räkna med — om vi då ännu äro ett fritt

folk — att lagen kommer att förnyas. Och självfallet bör lagen ifrån början göras så anmärkningsfri som möjligt.

Härefter skola vissa positiva synpunkter på denna fråga angivas. Enligt min mening är tiden nu inne för att skrida till en principiell *kriminalisering* av den *enskildes* verksamhet, så vitt som denna vare sig på lång eller kort sikt utgör led i demokratiens undergrävande till förmån för införande av diktatur, denna må vara avsedd att införas direkt eller blott indirekt genom att föra oss under främmande diktaturmakt. Man har följaktligen att taga i övervägande att stifta en strafflag av allmän natur, alltså av samma natur som redan gällande straffbud mot förräderi. En sådan strafflag torde kunna antagas lamslå diktatursträvande organisationers fortsatta verksamhet. *I anslutning till* en sådan lag synes dock jämväl en särskild lag om sammanslutningars upplösning böra stiftas. Även om en dylik upplösningslag vid sidan av huvudlagen icke erhöle någon större betydelse till förebyggande av diktatursträvande verksamhet synes den likväl erforderlig av civilrättsliga grunder. I det följande har jag endast själva huvudlagen i sikte.

En utgångspunkt vid stiftandet av en sådan lag måste vara, att den verksamhet, som skall kriminaliseras, karakteriseras på ett sådant sätt, att den ovan berörda faran för en antidemokratisk tillämpning av lagen om möjligt helt och hållet undvikas. Med denna utgångspunkt låter det sig icke förena att kriminalisera en verksamhet, helt allmänt blott så bestämd, att den involverade vissa faror för det allmänna, utan det gäller att taga noggrant sikte på de företeelser, som å ena sidan äro *obestridligen* antidemokratiska och å andra sidan erfarenhetsmässigt visat sig innesluta påtagliga faror för demokrati. Är detta riktigt, blir konsekvensen, så vitt jag förstår, att ingen annan verksamhet än nazistisk och kommunistisk samt eventuellt annan förekommande *diktatursträvande* verksamhet varder kriminaliserad.

Ställer man detta begränsade syfte med nu ifrågavarande lag framför sig, så måste det vara möjligt att finna formuleringar som äro både effektiva och ur demokratisk synpunkt absolut invändningsfria. Detta senare — att en kriminalisering av diktatursträvande propagandaverksamhet såsom sådan icke kan ha antidemokratisk karaktär — borde vara lätt att inse. Så länge vårt folk är besjälade av demokratiska strävanden, måste det förnuftigtvis reagera mot en propagandaverksamhet, som *bevisligen* utgör led i demokratiens undergrävande och förberedelserna för en diktatur. Tonvikten ligger här på ordet »bevisligen», alltså därpå, att verksamheten genom sin antidemokratiska karaktär är klart och otvetydigt avgränsad från all propaganda, som inom ett demokratiskt samhälle kunde anses acceptabel eller t. o. m. tolerabel. Att karakterisera den lagliga reaktionen emot berörda antidemokratiska verksamhet såsom själv antidemokratisk måste bero på begrepps-förvirring. Då sådan begrepps-förvirring flerstädes tagit sig uttryck, finner jag det lämpligt att göra några erinringar i ämnet.

Genom yttrande- och tryckfriheten råder hos oss vad man skulle kunna kalla för propagandafrihet. Denna är då ett rättsinstitut, liksom man så jämväl kan beteckna den s. k. förenings- och församlingsfriheten. Det är nu nämnda rättsinstitut, som komma till användning, när partier och enskilda utan hinder av ingrepp av ena eller andra slaget utveckla s. k. politisk verksamhet. Nu berörda friheter såsom rättsinstitut komma till stånd därigenom, att vissa för västerländsk kultur och för demokrati typiska regler för människors handlingssätt, om man så vill, vissa för västerländsk kultur och för demokrati typiska rättsprinciper uppehållas. Den föreställningen måste nu vara rent oförnuftig, att dessa rättsinstitut — liksom f. ö. vilket rättsinstitut som helst — skulle kunna åberopas för och utnyttjas till förgörande av den samhällsordning, i vilken rättsinstitutet själva ingå såsom led och utan vilken de icke skulle ha någon existens. De rättsprinciper, som jag nyss antydde, sammanhånga med den allmänna uppfattningen i vårt land om värdet för oss av demokratien framför andra samhällsformer, d. v. s. om värdet för oss av vår frihet att handla och vandla efter våra önskningsar, så vitt denna frihet kan etableras utan fara för samhällsekonomin och utan fara för — just den ifrågavarande friheten själv. Såväl propagandafrihetens som förenings- och församlingsfrihetens rättsinstitut ha m. a. o. sin *raison d'être* däri, att de konsolidera och stärka vår demokratiska samhällsbyggnad.

Är detta riktigt, då är det också riktigt, att rättsinstitutet i fråga icke kunna ha sitt ändamål i sig själva, icke kunna vara till för sin egen skull, utan blott äro *medel* för uppehållandet och utvecklingen av demokratisk samhällsordning. Men därmed måste det också vara uppenbart, att rättsinstitutet i fråga icke kunna anses *lagligen* användbara till förberedelse för en demokratien tillintetgörande diktatur. Sådant utnyttjande av detta rättsinstitut måste följaktligen ligga fullkomligt utanför lagens förnuftigt uppfattade både grund och syftemål. Detta påstående måste vara lika obestridligt, som att samhället med sina lagar icke kan anses vilja fullfölja syftet att förgöra sig självt.

I anledning av de synpunkter, som jag nu tillåtit mig anföra, anser jag, att ett straffbud med karaktär av allmän strafflag bör införas och att detta straffbud lämpligen kunde ha ett innehåll ungefärligen sammanfallande med följande formulering, som jag tänker mig kunna placeras såsom ett tillägg efter 25 § i 8 kap. S. L.:

»Den som inför folksamling eller eljest inför allmänheten, i förening eller å annan sammankomst, öppen eller sluten, eller i skrift, den han utspritt eller utsprida låtit, bedriver agitation eller annan verksamhet, som utgör led i förberedelser för rikets läggande helt eller delvis under främmande makt eller för införande av autokratiskt statskick i riket, straffes, där ej gärningen i detta kapitel är med svårare straff belagd, med straffarbete i högst

sex år. Samma lag vare om den, som annans skrift utspritt eller utsprida låtit och därmed bedrivit sådan verksamhet, som nu sagts.

Prövas brottet hava skett av obetänksamhet, eller voro omständigheterna eljest synnerligen förmildrande; vare straffet fängelse i högst ett år eller straffarbete i högst sex månader.

Föreligga särskilda skäl till misstanke, att nu sagd verksamhet kommer att bedrivas i förening eller å annan sammankomst, som icke är öppen för allmänheten, då må offentlig myndighet äga tillträde till sammankomsten.

Med autokratiskt menas i denna paragraf sådant statskicks, där riksstyrelsen i verkligheten, om ock i strid mot lag, utövas med oinskränkt myndighet utan medverkan av och ansvarighet inför av folket fritt valda representanter.»

Naturligtvis är icke ovanstående formulering att betrakta såsom ett definitivt förslag. Jag är tvärtom fullt medveten om, att det är i behov av överarbetning av i lagskrivningskonsten förfarna fackmän.

Angående straffart och straffskalor i ett stadgande som detta kan man naturligtvis hava olika meningar. Jag önskar dock påpeka, att man här står inför en strafflag, som i de kretsar, som över huvud behöva influeras av densamma, omedelbart icke i någon högre grad kan förväntas verka genom sin moralbildande funktion, utan till en början väsentligen måste verka direkt genom avskräckning. Det är ingen nyhet, att det rent terroristiska momentet i ett straffbud kan ha större betydelse på vissa områden av handlingslivet än på andra. Här föreligger en särskilt utrerad situation, där man för det närvarande beträffande ett mycket avsevärt antal av dem, för vilka straffbudet är avsett, torde kunna helt bortse från straffbudets förmåga att rycka moralen med sig emot det kriminaliserade handlingssättet. Med hänsyn härtill torde straffskalan hellre böra vara för hög än för låg.

Enligt det framlagda utkastet straffas den enskilde för viss diktatursträvande verksamhet vare sig denna jämväl kan anses ha utövats av någon sammanslutning eller icke. Vidare är det alldeles icke fråga om en provisorisk kriminalisering. Sådant agitation m. m., som nu i åratal bedrivits av kommunister och nazister, komme att falla under straffbudet. Ytterligare en huvudpunkt i det framlagda utkastet är rekvisitets bestämmande såsom en verksamhet, utgörande led i förberedelser till vissa skadeeffekter (i det följande för korthetens skull betecknade som diktaturens införande). Om den av mig i detta avseende valda formuleringen är den bästa eller icke kan vara tvivelaktigt. Med densamma åsyftas i allt fall tvenne saker. Dels skall för stadgandets tillämpning den frågan sakna betydelse, huruvida användningen av våld, inhemskt eller utländskt, legat inom gärningsmannens uppsåt. Dels har jag velat utmärka, att det vore likgiltigt, om den nämnda skadeeffekten kunde anses falla inom gärningsmannens uppsåt eller om blott en härifrån närmare eller fjärmare liggande etapp på vägen till effek-

ten fallit inom det brottsliga uppsåtet. *Brottseffekten* i lagteknisk mening består sålunda icke i diktaturens införande utan i att detta på lång eller kort sikt befrämjas av verksamheten. Detta befrämjande måste falla inom gärningsmannens uppsåt.

För brottslighet förutsättes, att verksamheten utövats under sådana förhållanden, att den i allmänhet kan anses tjänlig för det brottsliga uppsåtets förverkligande. I stället för den i lagen stundom förekommande formuleringen »inför menighet eller folksamling» har jag använt orden »inför folksamling eller eljest inför allmänheten». Därmed skulle träffas t. ex. agitation vid valtillfällena genom utbudande av valsedlar, husagitation för val eller för värvande av medlemmar i organisation m. m. dylikt.

Vad angår alternativet »rikets läggande helt eller delvis under främmande makt» kan möjligen behovet av dettas medtagande vara tvivelaktigt. Komme vi under ryskt eller tyskt välde, komme vi också under autokratisk styrelse. Och hittills torde all erfarenhet saknas av behovet att kriminalisera annan på längre sikt lagd verksamhet till befrämjande av landsförräderi än sådan som har avseende å diktaturstater. Men å andra sidan synes det vara mest konsekvent att medtaga jämväl alternativet i fråga, vilket också kan tänkas erhålla en särskild psykologisk betydelse. — I stället för »läggande» under främmande makt kunde man kanske frestas använda ordet »beroende» av främmande makt. En sådan formulering medförde dock betänkligheter ur synpunkten av vårt möjliga intresse i framtiden att ingå i ett statsförbund eller liknande.

I definitionen på begreppet autokratiskt statskick avse orden »i verkligheten, om ock i strid mot lag» att förebygga kryphål, eftersom det jämväl i diktaturstater till formen plägar finnas ett slags folkrepresentation. Jag vill ha sagt: diktatur vare sig den utövas *de jure* eller blott *de facto*.

För sin effektivitet förutsätter ett stadgande av nu berörda art, att offentlig myndighet under särskilda förhållanden äger tillträde jämväl till sammankomster, som icke äro öppna för allmänheten. Såsom momentet härom är avfattat, kan någon fara av praktisk betydelse för lojala sammankomster genom polisövergrepp icke uppstå. Skaffar sig myndigheten i oträngt mål tillträde till privat sammankomst, så löper den därmed också risken av straffansvar för ämbetsbrott. — Komme nu ifrågasatta straffbud att ingå såsom tillägg i 8 kap. S. L., vore momentet i fråga för närvarande obehövt på grund av den i början av året antagna lagen om vissa tvångsmedel vid krig eller krigsfara m. m. Men dels är denna lag av provisorisk karaktär, dels kunna kanske vissa skäl anföras för att meddela straffbudet i fråga på annat ställe, vare sig i allmänna strafflagen eller i en särskild lag. Därför har medtagandet av detta moment synt mig erforderligt.

Även för sådana personer, som förstå, att det i och för sig icke kan anses vara antidemokratiskt att genom strafflagen söka skydda demokratin mot verksamheter, vilka äro direkt fientliga mot demokratin, har denna lagstiftningsfråga tett sig hart när olöslig. Deras tankegång är då följande. För att kunna skydda demokratin mot sådana verksamheter måste man först bestämt veta, vad som är demokratiskt och vad som är antidemokratiskt. Men vem kan väl säga hur själva demokratin kan komma att utveckla sig såsom demokrati? Moment, som f. n. icke anses tillhöra vad vi kalla demokrati, kunde inom ett alltjämt av demokratisk anda besjäladt parti vinna sympatier och diskuteras såsom för demokratin själv gagneligt. För övrigt åberopar man sig i detta avseende också på nyanserna i social åskådning inom de olika demokratiska partierna. Genom en lag, stiftad till demokratiens värnande, kunde vi med andra ord löpa risken att verka till hinder för demokratisk utveckling. Denna svårighet uppstår emellertid endast, när man söker med lagen drabba verksamheter, vilka bestäms genom sådana allmänna syften som att förändra rikets statskicks, att allvarligt skada rikets försvar eller förhållande till främmande makt eller att allvarligt störa ordningen inom landet o. s. v. Reaktionen mot dylika verksamheter motiverar man då därmed, att de äro statsfientliga. Men såväl detta begrepp som omdömet att ett nyss antytt syfte förelegat är beroende på mer eller mindre subjektiva värderingar, och det är — såsom jag förut påpekat — härigenom som man löper risken, att en lag avsedd att skydda demokratin kan tänkas erhålla vissa antidemokratiska verkningar.

Jag tror, att varje invändning av nu berörda slag måste anses förebyggd i det utkast, som jag nyss framlagt. Detta tager sikte på verksamheter, vilkas farlighet för demokratin icke kan betvivlas efter de erfarenheter, som förekommit. På det att icke en ifrågakommande strafflag må kunna ens misstänkas för att kunna utnyttjas till antidemokratiska ingrepp, måste brottsrekvisitet fixeras till vissa bestämda, otvivelaktigt rent antidemokratiska verksamheter. Även om andra sådana än de diktatursträvande finnas, saknas dock erfarenhet av deras så höggradiga farlighet för demokratin, att en kriminalisering av dem bör kunna ifrågakomma. När jag vågar tro, att den i mitt lagutkast liggande tanken innefattar en möjlig lösning av frågan, sammanhänger detta med den *ytterlighet*, som utmärker en diktatursträvande verksamhet. Denna ytterlighet gör, att den farhågan måste anses helt och hållet utesluten, att genom tillämpningen av ett sådant straffbud någon verksamhet skulle kunna drabbas, som kan vara tolerabel ur demokratisk synpunkt. En verksamhet till befrämjande av autokratiskt statskicks syftar till demokratiens extrema motsats och ligger följaktligen klart och tydligt utanför allt, som förnuftigtvis kan karakteriseras såsom demokratiskt. I stället för att med ett lagbud rikta sig mot vissa *allmänt* bestämda s. k. statsfientliga verksamheter — där omdömena angående den statsfientliga karaktären inom demokratin själv kunna gå i sär — har man sålunda enligt min

mening att begränsa sig till sådana verksamheter, vilkas statsfientlighet är odiskutabel inom hela demokratin.

Genom 25 § i det helt nyss omarbetade 8 kap. strafflagen har man onekligen vunnit ett medel av viss betydelse emot diktatursträvande verksamheter. En person straffas enligt detta lagrum för samverkan med andra till förberedande, möjliggörande eller underlättande av högförräderi eller krigsförräderi, »vilket framdeles må varda av honom själv eller annan företaget». Det är genom de citerade orden som stadgandet här får en viss större praktisk betydelse. Stadgandet har dock för sin tillämpning sådana förutsättningar, att det dagliga mullvadsarbetet inom vissa läger till demokratiens undergrävande icke kan träffas av detsamma. Den vanliga diktatursträvande agitationen och propagandan i övrigt kan icke hänföras under begreppet »träda i samverkan med andra för att bereda etc.». Genom ett straffbud åter av sådan art som det av mig föreslagna torde de diktatursträvande rörelserna i landet komma att fullständigt lamslås. I ett kritiskt läge såsom det närvarande kan väl en mera svåråtkomlig »underjordisk» aktivitet ha stor betydelse, men endast därigenom, att nu frukterna kunna skördas av decenniernas mer eller mindre öppet bedrivna agitations- och propagandaverksamhet. Men *i det långa loppet* skulle hithörande rörelser förkvävas, därest de saknade möjligheterna att som hittills bedriva sin säregna demagogiska propagandaverksamhet. För övrigt torde ett straffbud, sådant som det av mig ifrågasatta, jämväl med hänsyn till den höga straffskalan, vara ägnat att motverka även den underjordiska verksamheten. Bortsett därifrån att polisen skulle i på särskilt sätt misstänkta fall ha tillträde till hemliga sammankomster, måste ju alltid den eller de, som där agera, löpa en viss risk, att upplysningar om deras förhavanden sippra fram och draga stränga straffåtgärder med sig. Det är särskilt med hänsyn härtill, som jag tänkt mig den normala straffskalan såsom straffarbete i högst sex år. Då detta är den i 8: 25 S. L. stipulerade straffskalan, fordrar konsekvensen möjligen, att straffskalan i förevarande fall sänkes till högst fyra år.

Ehuru straffbudet i fråga torde kunna bliva ett effektivt medel emot de diktatursträvande verksamheterna i vårt land, synes det dock, såsom jag förut påpekat, vara behövt att meddela regler för resp. sammanslutningars upplösning. Det säger sig självt, att bibehållandet av dessa sammanslutningars s. k. rättssubjektivitet vore principvidrigt. Rättssubjektivitetens bortfallande medför åter behovet av en ordning för förfarandet med den egendom, som anses ha tillhört en viss sammanslutning. Redan med hänsyn härtill synes en lag om hithörande sammanslutningars upplösning vara erforderlig.

Trots de skäl för min ståndpunkt, som i det förestående utvecklats, har man på skilda håll både inom mitt eget och andra partier ansett denna ohållbar eller i allt fall tvivelaktig. Framför allt synes man, egendomligt nog, mena, att densamma vore oförenlig med demokratiska rättsprinciper. Jag

hänvisar för den skull till en här fogad bilaga, i vilken jag till granskning upptager de synpunkter, som sålunda riktats emot den åsikt, som jag här ovan hävdad.

Under hänvisning till vad jag nu anfört får jag hemställa,

att riksdagen måtte för sin del med avslag å Kungl. Maj:ts proposition nr 260 *dels* antaga en strafflag mot diktatursträvande verksamheter, väsentligen överensstämmande med innehållet i här formulerade utkast, *dels ock* i anslutning till en sådan lag antaga en lag om upplösning av sammanslutningar, inom vilka verksamhet av sagda slag bedrives.

Stockholm den 28 maj 1940.

V. Lundstedt.

Bilaga.

De invändningar, som i diskussionen, offentlig såväl som enskild, riktats emot den allmänna ståndpunkt, som uttryckts i förestående motion, kunna formuleras i följande punkter:

I.

Omkring sekelskiftet betraktade de maktägande både i vårt land och anorstädas socialdemokratien såsom ett statsfientligt parti och dess verksamhet såsom landsskadlig. Den dåtida reaktionen emot socialdemokratien måste icke desto mindre anses antidemokratisk, ehuru den ingalunda innefattade några så starka ingrepp, som nu äro i fråga gentemot diktatursträvande verksamhet.

I denna invändning ställes saken rakt på huvudet. Statsfientlighet (resp. landsskadlighet) är på s. k. värdeomdöme beroende begrepp. Dåtidens makt-havare betraktade den uppskattning av människovärdet, som avsatte sig i strävandena för ökade medborgerliga rättigheter och största möjliga frihet för individerna inom folket (här kallad folkfrihet) såsom statsfientlig. De betraktade m. a. o. de *demokratiska* strävandena såsom *statsfientliga*. Ett försök att slå ned sådan »statsfientlighet» kan självfallet icke betraktas såsom demokratiskt utan såsom motsatsen därtill. Men om »statsfientligheten» består i strävanden att förrinta folkfriheten, att förkväva demokratien genom införandet av en människovärdet föraktande diktatur, då kan ju icke från nyssnämnda betraktelsesätt den slutsatsen dragas, att även ett försök att nedslå denna senare »statsfientlighet» vore antidemokratiskt. Ett sådant försök slår ju tvärtom vakt om demokratien. Det måste följaktligen a priori anses vara *demokratiskt*. Den, som påstår motsatsen, har att visa grunder för sitt påstående. Hittills ha dylika grunder icke av någon blivit framställda.

Motiveringen i min motion liksom vad jag i det följande andrager torde ådagalägga, att de icke heller kunna framställas.

II.

Väl kan uppmaning till brott vara straffbar. Men att straffa den blotta agitationen för en förändring i statsskicket vore alltför främmande för vår rättsuppfattning.

Denna invändning utgör ord, som i och för sig icke kunna tillmätas någon betydelse. Man får dock fästa avseende vid den statsskicksförändring, varom fråga är, och vid den verkan, som agitationen kan ha. Denna är ett led i arbetet på vårt lands undergång såsom ett fritt folk! Agitationens farlighet i sådant avseende, vilken farlighet skall beröras i nästa punkt, är ju en klar utgångspunkt för den i motionen framlagda åsikten. Med denna utgångspunkt blir det — om något via strafflagen överhuvud skall göras — nödvändigt att kriminalisera själva agitationen *såsom ett led i förberedelser för diktaturens införande*. Att agitationen icke innefattade uppmaning till brott säger naturligtvis ingenting till vederläggning av åsikten, att själva agitationen på grund av sin farlighet för landets dyrbaraste värden *nu äntligen bör kriminaliseras*, d. v. s. för framtiden betraktas såsom ett brott.

För övrigt kan det ingalunda anses vara en nyhet i vår strafflag att kriminalisera en agitation, som icke innefattar uppmaning till brott. Jag erinrar om den numera visserligen upphävida preventivlagen. Den upphävdes ingalunda därför, att det befanns olämpligt att bestraffa en agitation som sådan, utan därför att just *denna* agitations kriminalisering befanns omotiverad ur samhällsnyttans synpunkt. I ett land, där helt nyligen agitationen *för preventiva medel* betraktats som ett brott, borde man sannerligen icke förvånas över kravet på kriminalisering av en agitation *för införande av en vår demokratiska ordning tillintetgörande diktatur*. Må man till begrundande upptaga frågan, vilketdera, som kunde anses vara det värre onda för svenska folket, att få veta, var det skulle kunna inköpa preventivmedel, eller att få sin frihet krossad och efterträdd av diktatoriskt skräckregemente!

Den som likväl kan finna det kriminaliseringsbehov, som motionen giver uttryck åt, verka så främmande för vår strafflag, torde ha godheten beakta följande: när vår strafflag antogs och därefter under mera än ett halvsekel hade man ingen anledning räkna med, att frihetsfientliga rörelser skulle uppstå, vilka i allians med utländska instanser skulle sträva efter att småningom tvinga vårt folk in under diktaturer, så mycket mera skräckinjagande för vårt folk, som detta sedan urminnes tider varit vant vid att få tillgodonjuta en avsevärd frihet. Det förefaller mig, som om det *säregna* i nu ifrågasvarande kriminaliseringsbehov — därest man nu betraktar detta såsom sär eget — skulle vara *mer än väl kompenserat* av det ur strafflagens synpunkt, vid dennas tillkomst och under dess första halvsekel, fullkomligt extraordinära förhållandet, att diktatursträvande partier skulle komma att grassera i landet, ett av dem t. o. m. med sådan framgång, att det avsatt representanter i riksdagen, beträffande vilka intet tvivel finns därom, att de äro beredda att bidraga till störtandet av vår demokrati till förmån för landets läggande under den s. k. proletärdiktaturen i Moskva. Det är *dessa*, i jämförelse med flydda tidens, *helt ovanliga* förhållanden, som frammanat det *dessförinnan icke existerande* behovet av den kriminalisering, som jag i motionen pläderar för.

III.

Den agitation, som jag föreslår bliva kriminaliserad, innefattar icke någon så beaktansvärd samhällsfara, att kriminalisering vore motiverad.

Det är här icke fråga om risker, stora eller små, blott för *enskilda* individer. I fråga om våld och misshandel, stöld, förskingring och andra s. k. förmögenhetsbrott, ärekränkning och alla andra närmast mot individerna riktade brott kan det icke vara möjligt för statsmakterna att inrikta sig på en lagstiftning, som sökte helt och hållet borteliminera risken för den enskilde av att utsättas för sådana handlingar. Men i föreliggande fall rör det sig om risken för ett *helt folk*, för flera miljoner människor. Statsmakterna måste här känna sitt ansvar på ett helt annat sätt, än när det rör sig om ett hot mot den enskildes kroppsliga eller andliga integritet eller mot hans egendom. I det hela gå individerna i vårt demokratiska land säkra till liv, egendom o. s. v. Men då och då begås mord, dråp, kroppslig misshandel, stöld m. m. Detta kan genom lagstiftning icke förebyggas. Och lagstiftningen kan icke ens inställa sig på att söka förebygga detta, varom vi ju bl. a. ha beviset i straffanstaltarnas förhandenvaro. Men annorlunda måste det enligt sakens egen natur ligga till, när det omedelbart gäller skyddet för hela folket. Här bör *intet få lämnas åt slumpen*. Det gäller, som så ofta har framhållits, *hela vårt folks* (praktiskt taget åtminstone) *dyrbaraste värden*. Visserligen är lagstiftningen icke heller här ett osvikligt medel. Men *allt* vad lagstiftaren *kan* göra till hämmande av en agitation, som vill bereda väg för detta maximum av skadeeffekt — folkfrihetens tillintetgörande — det måste han i all rimlighets namn göra, såvitt han känner sitt tunga ansvar för folkets framtid.

Härtill kommer nu, att faran för vår folkfrihet av den diktatursträvande verksamheten förvisso är större, än mången vid första blicken synes förstå. En enda eller ett fåtal personers verksamhet en eller annan gång skulle kanske kunna betraktas såsom sporadiska handlingar utan någon betydelse. Men det rör sig om den *ständiga* agitationen från en *mängd* människors sida. Denna s. a. s. samlade verksamhet kan icke åtkommas annorlunda än genom kriminaliseringen av de olika aktornas enskilda verksamhet. Erfarenheten från andra länder visar oss, att denna samlade verksamhet kan betyda ett undergrävningsarbete av för samhället ödesdiger art. Faran är visserligen icke när som helst påtaglig för blotta ögat. Må man därför taga lärdom av de erfarenheter, som göras överallt omkring oss. Väntar man på den egna erfarenheten av farans betydelse, då kan upptäckten ske för sent. Det är detta, som både nazister och kommunister räkna med.

Under vår mer än hundraåriga fred var snart nog hela landet i långliga tider av den uppfattningen, att faran för vår krigiska förveckling med annan makt var nära nog ingen. Likväl uppehöll vi ett försvarsväsen. De, som hade ansvaret, vågade, trots den ringa risken, icke låta slumpen bli avgörande. Varför? Därför att det, hur reducerad faran än var, dock rörde sig om *hela samhällets mest vitala intresse*. Konsekvensen giver sig själv. Även diktatursträvandena rikta sig emot detta samma intresse. Ingen sansad människa kan göra gällande, att de sakna farlighet. Följaktligen är vårt *ständiga* försvar (alltså icke blott genom en provisorisk lag) mot samhällets *inre* fiender, diktatursträvarne, lika motiverat som vårt *ständiga* försvar mot *yttre* fiender.

IV.

Att straffa en person för blotta åsikten kan under inga omständigheter överensstämma med demokratiska principer.

Denna invändning har ingen beröring med den i motionen hävdade ståndpunkten. Innan man ger sig till att kritisera, bör man göra föremålet för kritiken klart för sig. Vad jag vill se kriminaliserat är — såvitt det här överhuvud kan vara fråga om några åsikter i egentlig mening — att man giver uttryck åt vissa »åsikter» på ett sådant sätt och under sådana omständigheter i övrigt, att det utgör led i ett systematiskt arbete på undergången av vår demokratiska frihet. Vid detta förhållande synes det mig icke vara fullt sakligt att — såsom ideligen sker emot min ståndpunkt — tala om åsiktsförtryck. Det är själfallet icke »åsikten», som av mig avses, utan det är den för landet enligt snart sagt allas våra värderingar *fördärvbringande verksamheten*, som jag anser böra kriminaliseras.

V.

Helt oavsett nu berörda invändningar måste det anses vara ett antidemokratiskt ingrepp i medborgerliga rättigheter att kriminalisera den ifrågasvarande verksamheten.

Först skall jag beröra föreställningen, att det här kunde vara fråga om någon rättighetskränkning. Det är ett i dessa dagar ofta hört tal, att nog borde det lagstiftas emot nazister och kommunister, om dylikt blott kunde ske, utan att dessas medborgerliga rättigheter kränktes. Mången anser dock, att behovet av denna lagstiftning är så starkt, att man intet annat har att göra än att med berätt mod skrida till kränkning av rättigheterna i fråga. *Alla dessa dubier äro fullkomligt oförnuftiga.* Detta torde man kunna övertyga sig om genom att tillägna sig mina synpunkter i motionen, genom vilka jag belyser innebörden av vad jag kallat propagandafrihetens rättsinstitut. De s. k. rättigheterna äro icke prius i förhållande till rättsreglerna utan blott konsekvenser av den faktiskt uppehållna rättsordningen. Det är den rena orimligheten, att dessa »rättigheter» skulle kunna hindra statsmakterna att stifta för landet nyttiga lagar. En sak för sig är naturligtvis, att en lag sådan som den av mig föreslagna, om den antages, måste föranleda ändring i tryckfrihetsförordningen till dennas överensstämmelse med lagen i fråga. Eljest kan den erforderliga effektiviteten icke erhållas.

Vad därefter angår frågan i all allmänhet, om motionen kunde anses vara på något sätt antidemokratisk, så synes mig visserligen att det nekande svaret härpå måste vara tillfullo motiverat redan genom vad jag anfört i motionen. Av anledning, som jag där nämnde, skall jag likväl nu söka undanröja några för denna sak, såvitt jag förstår, olyckliga vaneföreställningar i ämnet.

En av dessa föreställningar sammanhänger med en differens i ett stort antal människors inställning till å ena sidan kommunismen och å andra sidan nazismen. Under det att man betraktar den senare som en klart antidemokratisk företeelse, har man för sig, att bolsjevismen dock hade något av radikalism i *demokratisk* mening i sig. Denna uppfattning har visserligen efter tysk-ryska pakten samt ryska angreppet på Finland råkat på upphållningen och den verkar numera kanske blott mera omedvetet, s. a. s. genom märkena efter det grepp, som den en gång fått om sinnena. Man har faktiskt på

månget håll under en följd av år föreställt sig, att den ryska kommunismen sökte gå längre än liberalism och socialdemokrati i förverkligandet av strävandena efter social och ekonomisk förbättring för den stora massan människor i samhället. Det är möjligt, men dock föga troligt, att Lenin och hans närmaste män, när de igångsatte revolutionen, hade tänkt sig något dylikt. Det var »med tillhjälp av en krigstrött, opolitisk, av bolsjevikerna demoraliserad och bedragen soldatesk», som Lenins parti genomförde sin statskupp och ursurperade makten, skriver en framstående ryskfödd kännare av hithörande frågor. Sedermera proklamerade Lenin själv ofta följande signifikativa maxim till sitt folk: »Inskränk er till att lära er de revolutionära principerna utantill, i stället för att fördjupa er i dem.» Om i allt fall Lenin och hans män i början närt några idealistiska förhoppningar, så måste de likväl inom kort ha förstått, att dessa förhoppningar voro bedrägliga och att, såsom de planlagt den allmänna välfärden, intet annat återstod dem — om de ville undgå att själva krossas av de krafter, som de med revolutionen satt i rörelse — än att göra *revolutionens skräckvälde till en permanent institution*. Detta är i själva verket, vad som skett i Ryssland. Efter bourgeoisens och socialdemokratiens utplånande; efter den vetenskapliga intelligensens nedtystande; efter kulakmiljonernas förgörande; efter de icke-bolsjevikprivilegierade arbetarnas utstältning och utsvettning; efter rättskipningsmaskeraderna, med offrens genom själstortyr framkallade bekännelser; efter den jämsides med allt detta, liksom i bakgrunden liggande skräcken för koncentrationslägren och hemliga avlivningar — efter allt detta torde man vara i stånd att ana vidden av den demoralisering, som i detta land, där själva väggarna synas hava öron, måste ha gripit medborgarna genom den så att säga i blodet ingjutna fruktan för följderna av att söka hävda sig som människor, som självständigt tänkande varelser.

Det finns ingen anledning att här göra någon jämförelse mellan kommunismen i öster och nazismen i söder. Jag uttalade mig om den förra av angivet skäl och för att därefter nu fälla påståendet, att den radikalism, som utmärker bolsjevismen, lika litet kan ha något med demokrati att skaffa som den nazistiska radikalismen. Den radikalism, som utmärker dem båda, är den radikala terrorn och den radikala likgiltigheten för folkets frihet, d. v. s. för människovärdet. Så ser i verkligheten den radikalism ut, som en mängd människor i Sverige, bl. a. salongs-kommunister och dito kommunistympatisörer, trots sig nögdade att respektera i sin egenskap av *demokrater*.

Stundom turneras den »demokratiska» invändningen mot min ståndpunkt så, att vårt folk måste ha rätt att *låta sig* övertygas om vad som helst, t. o. m. om diktaturens välsignelse. Detta är något annat än den under IV. här ovan berörda invändningen och är blott en omskrivning för att propagandaverksamhet måste få fritt utövas för vilka åsikter som helst. Nu följer ju av allt vad jag här utvecklat, att dylikt propagandaverksamhet, såvitt som denna utgör ett led i demokratiens undergrävande, icke kan tolereras av utan måste motarbetas av demokratierna. Det har emellertid ett visst intresse att uppehålla sig vid detta vackra tal om rätten att bibringas en *övertygelse*. Med övertygelse menar man ju en effekt, till vilken förnuftet medverkat. Men hur förhåller det sig väl med det sätt, varpå den ifrågavarande »övertygelsen» bibragts kommunismens och nazismens anhängare i ledet?

Det är här fråga om ett alldeles särskilt slag av agitation, ett systematiskt och ihärdigt bombardemang av människornas *känslor*, som enligt masspsykologiens lagar kan få effekt i strid emot alla de sakliga argument, genom

vilka den enskilde reflekterande individen plägar influeras. Och i den mån det varit en tankeoperation, som har lett till »övertygelsen», torde detta ha berott därpå, att de faktiska sammanhangen undanhållits och att i bästa fall s. k. halvsnanningar levererats. Vad som skett är sålunda effekten av en växelverkan mellan känslobombardemang och lögnpropaganda. Jag kan icke finna det nödigt och för övrigt icke heller lämpligt att här giva belägg för detta påstående.

Det borde efter allt vad vi i detta ämne fått bevittna, såväl inom som framför allt utom våra gränser, stå klart för varje svensk medborgare, att *vårt* folk aldrig genom övertygelse skulle kunna vinnas för diktaturens införande, utan att vad vi i sådant avseende ha att frukta är en *överrumpling*, efter det att på skilda håll nyssantydde folkpsykologiska effekter åstadkommits genom en demagogisk bearbetning, i hänsynslöshet och målmedvetenhet utan motstycke i historien före de nutida diktaturernas uppträdande. Man får dock här icke resonera utan beaktande av de realiteter, som utspelats snart sagt inför ögonen på oss. Det är här lika orimligt att tala om övertygelse i för demokratiska statsmakter respektabel mening som att påstå, att individerna i diktaturstaterna ansåge sig sakna människovärde och därför vore övertygade om, att det blott är i sin naturliga ordning, att de icke få hävda sig som fritt tänkande varelser.

Vad jag nu påpekat synes mig vara förbisett, när man uttalat farhågor för att lagliga åtgärder mot diktatursträvande verksamheter skulle skapa martyrer och vålla en moralisk uppresning eller andra friktioner inom större eller mindre samhällsgrupper. Det överväldigande flertalet av vårt folk hyser faktiskt och på goda grunder icke den ringaste respekt för diktatursträvarnas s. k. övertygelse. Inom dessas egna led komma självfallet försök att göras att slå på den moraliska alarmtrumman. Detta hör till själva systemet. Men någon resonans för dessa försök i en *ärlig* moralisk indignation torde näppe- ligen finnas ens inom diktaturpartierna själva. Entusiasmen där, om den över huvud finnes, måste — efter vad jag i det föregående visat — vila på ett förkonstlat motivläge. Man jämföre härmed de sociala realiteter, vilka framdrevo den moraliska hänförelse, som både under sista halvseket och dessförinnan lett de stora folkrörelserna fram mot deras ideal.

Av vad som nyss förut sagts torde kunna inses, hur det förhåller sig med den gentemot min ståndpunkt i demokratiens namn hävdade parollen, att demokrati hade att respektera den diktatoriska ideologien lika väl som den demokratiska. Denna uppenbarligen ganska vanliga tro, att demokrati så- tillvida vore objektivt betonad, att den måste var som helst tolerera propa- ganda för vad som helst (utom brott) är naturligtvis alldeles falsk. Den demo- krati, som vi hylla, *beror på vårt erkännande av människovärdet* och vår därav föranledda värdering av friheten framför förtrycket. Tyvärr är demo- krati liksom andra politiska åskådningar alltjämt behäftad med vissa på vidskeplighet beroende idéer. Men den har i allt fall *en idé*, som icke har med vidskeplighet att skaffa och som demokrati aldrig kan uppgiva utan att samtidigt uppgiva sig själv, och det är just *uppskattningen av människovär- det*, av humanismen, av människornas frihet såsom tänkande varelser med krav på respekt för sin personlighet. Detta är den västerländska värderingen. På denna bygger hela vår rättsåskådning. Ingenstades i världen har den väs- terländska civilisationen djupare förankrats i folkets medvetande än hos oss. Vår demokrati har byggts upp under seklernas ihärdiga mödor och sega arbete. Och nu skulle vi — av hänsyn till demokrati — känna oss nödgade

att tolerera försöken att underminera vår demokrati till förmån för demokratiens värsta fiende, till förmån för en diktatur, beredd att tillintetgöra människovärdet och den personliga friheten, beredd att trampa hela vår rättsåskådning under fötterna! Vilken självförblindelse inom demokratin, när man icke förstår, att en demokrati måste med alla medel, med näbbar och klor, försvara sig emot och avvärja dylika undermineringsförsök; vilken självförblindelse att icke inse, att statsmakterna i ett demokratiskt land måste vara i stånd att omedelbart auktorisera de medel, som de finna tjänliga till nedslåendet eller förebyggandet av sådana attentat emot demokratiens bestånd!

V. Lundstedt.